

# مطالعات اسلامی



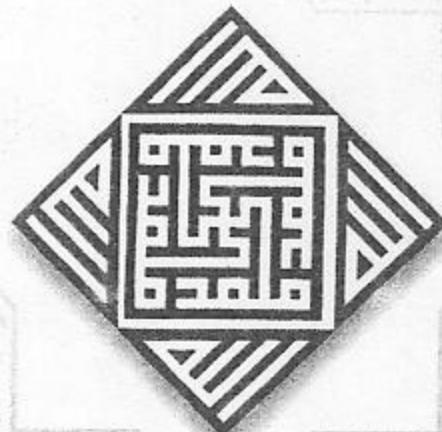
فصلنامه علمی - پژوهشی

نشریه دانشکده الهیات و معارف اسلامی

۷۳

سال هجدهم

ISSN 1010-4992



## ویژه

### فقه و حقوق اسلامی

نگاهی به فقه امام علی(ع) / یحیرام بهرامی - دکتر حسین ناصری مقدم  
ضابطه دوم قتل عمدى در فقه، قانون و روایه قضایی / دکتر حسن پورباقرانی  
بررسی فقهی تضمین پیشه‌وران در سده‌های نخست هجری / علی تولایی - دکتر محمدحسن حائری  
مالیات و وجوهات شرعیه / محمدرضا داداشی نیاکی

✓ مبانی فقهی حقوق مالکیت معنوی در فقه شیعه / مرتضی رحیمی - دکتر عباسعلی سلطانی  
تعییم رویت هلال از نگاه شماری از فقیهان شیعه و اهل سنت / عبدالکریم عبدالله‌پی  
منصب قاضی القضاة / دکتر عباسعلی تفضلی

# مبانی فقهی حقوق مالکیت معنوی در فقه شیعه\*

مرتضی رحیمی

دانش آموخته دکتری فقه و حقوق اسلامی

Mrahimi2@gmail.com

دکتر عباسعلی سلطانی

استادیار دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی

Soltani@ferdowsi.um.ac.ir

## چکیده

حقوق مالکیت معنوی یا فکری امروزه اهمیت زیادی یافته به گونه ای که در دانشگاههای جهان جایی را به خود اختصاص داده و به دلیل ارزش و مالیت زیاد آن در آمد های سرشاری را عاید دولت ها می کند. در دنیای اسلام هر چند به طور رسمی و به شکل کنونی دیر به آن پرداخته شده است موضوع یاد شده سابقاً طولانی دارد و فقهای اسلام اعم از شیعه و اهل سنت درباره آن تحقیقاتی به عمل آورده و به اظهار نظر پرداخته اند. برخی از فقهای اسلام در مخالفت و عدم مشروعیت حقوق یادشده سخن گفته و به ارائه دلیل پرداخته اند و برخی نیز در مشروعیت آن سخن گفته اند. در نوشتار حاضر، مبانی فقهی شیعه اعم از مخالفان و موافقان حقوق یاد شده مورد بررسی قرار گرفته و مشروعیت حقوق یاد شده نتیجه گرفته شده است. و در پایان راههای انتقال حقوق یاد شده از دیدگاه فقه شیعی، همچون اجاره، بیع، صلح، هبة موضعه و غیر موضعه... مورد اشاره و بررسی واقع شده و برخلاف برخی از فقهای شیعه و اهل سنت که بیع حقوق یاد شده را صحیح نمی دانند به دلیل سیر تحول مال و مالیت و بیع و تفاوت معیار مال و مالیت در امروز و گذشته صحت بیع حقوق مزبور نتیجه گرفته شده است. همچنین به خاطر در نظر گرفتن حق جامعه در کنار حق فرد به محدودیت زمانی حقوق یاد شده حکم گردیده و همانند حق ساختن چند طبقه ساختمان (تعلی) تعیین مدت آن به عهده عرف نهاده شده است.

**کلید واژه ها :** حقوق مالکیت معنوی، مالکیت معنوی و مادی، مالیت، مال،

ادله مخالف، ادلہ موافق.

\* - تاریخ وصول: ۱۳۸۲/۶/۲۷؛ تاریخ تصویب نهایی: ۱۳۸۴/۹/۱۶

## طرح مسأله

مسأله حقوق مالکیت معنوی یا حقوق مالکیت فکری در جهان امروز از اهمیت زیادی برخوردار شده تا جایی که به عنوان شعبه‌ای مهم از رشته‌های حقوق خودنمایی کرده است و در برخی کشورها نظیر چین در مقطع دکتری، رشته تخصصی با این نام وجود دارد.

تحول زندگی بشر امروزی، تخصصی شدن مشاغل اجتماعی و علوم، پیچیدگی روابط اقتصادی و پیشرفت‌های شگفت‌انگیزار تباطاطات و فن آوری از جمله عوامل رشد و ارتقاء جایگاه این رشته و موجب آن شده که امروزه مالکیت معنوی یا فکری ارزش اقتصادی پیدا کند. زیرا صاحبان آثار همچون نویسندها و مخترعان و... فرصت آن را ندارند که برای امرار معاش به کارهای اقتصادی پردازند، از این رو باید افزون بر اغراض معنوی و اخلاقی سود مادی و اقتصادی آنها نیز در نظر گرفته شود.

از نظر حقوق موضوعه، حقوق مالکیت معنوی سابقه طولانی ندارد اما به طور کلی و قطعی نظر از حقوق موضوعه، سابقه بسیار طولانی دارد گرچه مصادیق مالکیت معنوی از نظر پیدایش، سوابق و پیشینه یکسانی ندارند، مثلاً تاریخچه پیدایش اختراعات ابتدایی بر تاریخچه پیدایش حق مؤلف مقدم است، چون بشر پیش از آن که به فن کتاب آشنا شود هنر ابزار سازی داشته و نیازهای ضروری او ایجاد می‌کرده که برای تسلط بر طبیعت و رهایی از گرسنگی و تشنگی و سرما و گرما به ساختن ابزارهای لازم روی آورد.

همچنین نرم افزارهای کامپیوتری از نظر پیدایش نوظهور است و قدمت چندانی ندارد. تصحیح و ترجمه و تلخیص و... نیز نسبت به اصل تألیف و دیگر آثار و مصادیق مالکیت معنوی متأخرتر است.

در خصوص عنوان «حقوق مالکیت معنوی» برخی از حقوقدانان بر این باورند که کاربرد عنوان «حقوق مالکیت فکری» بهتر از عنوان «مالکیت معنوی» است، زیرا